

Okul Psikolojik Danışmanlarına Göre COVID-19 Pandemi Sürecinin Öğrenci, Öğretmen ve Velilere Etkileri

Meliha Tuzgöl Dost ¹, Hayrunnisa Aslan ², A. Mücahit Aslan ³

Öz

Okul psikolojik danışmanlarına göre COVID-19 pandemi süreci ve uzaktan eğitim uygulamalarının öğrenci, öğretmen ve velilere olumlu ve olumsuz yansımalarının incelendiği bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni kapsamında yürütülmüştür. Araştırma verileri 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz dönemi sonunda, resmi okullarda görev yapmakta olan ve amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen 55 okul psikolojik danışmanından çevrim içi görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Okul psikolojik danışmanlarına göre pandemi sürecinin öğrenciler için; ilişkisel, bireysel/psikolojik ve akademik olarak olumlu katkıları ve olumsuz etkileri; öğretmenler için; eğitim-öğretimin işleyişine ve kişisel yaşantılarına yönelik olumlu katkıları ve olumsuz etkileri; veliler için ise ebeveyn-çocuk ve eğitim ilişkisine katkıları ve kişisel yaşantılarına yönelik olumlu katkıları ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlar literatür ışığında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Pandemi
COVID-19
Uzaktan eğitim
Pandeminin eğitime yansımaları
Okul psikolojik danışmanı

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 20.01.2021
Kabul Tarihi: 17.05.2022
Elektronik Yayın Tarihi: 29.07.2022

DOI: 10.15390/EB.2022.10508

Giriş

İnsanlık, tüm dünyayı pek çok alanda etkileyen yeni bir salgınla karşı karşıya kalmıştır. Koronavirüs (COVID-19), yeni bir virüsün neden olduğu ve ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan akut solunum yolu hastalığıdır (Lu vd., 2020). Virüsün ani bir şekilde 198'den fazla ülkeye yayılması nedeniyle, Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2020), ilk olarak 30 Ocak 2020'de yayılımı önlemek amacıyla tüm ülkelere iş birliği çağrısında bulunmuş ve 11 Mart 2020 tarihinde durumu pandemi ilan etmiştir. Pandemi, tüm dünyaya yayılan bir salgın olarak ifade edilmektedir. Daha farklı anlamlarda "geniş salgın", "çok geniş bir alanda salgın ve genellikle nüfusun büyük bir bölümünü etkileyen durum" ve "bir bölge, ülke, kıta veya küresel olarak yayılan durum" olarak tanımlanmaktadır (Morens, Folkers ve Fauci, 2009, s. 1019-1020).

Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilanından sonra pek çok ülkede yaşam değişmeye başlamıştır. Bulaş riskinin kontrol altında tutulabilmesi için evde kalma uygulamaları, insanların bir arada bulunduğu mekanların kapatılması, iş yerlerinde nöbet düzeninde çalışma vb. pek çok düzenlemeye gidilmiştir. En önemli düzenlemelerden biri de okulların kapatılması ve ardından uzaktan eğitime geçilmesi olmuştur. Tarihte daha önce görülen salgın hastalık dönemlerinde de eğitime

¹ Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, mtuzgol@hacettepe.edu.tr

² Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye, hayrunnisaslan@hotmail.com

³ Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Türkiye, abdullahmucahit71@hotmail.com

ara verilip okulların kapatılmasının salgını önemli ölçüde engellediği görülmüştür (Hatchett, Mecher ve Lipsitch, 2007).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2009) tarafından çocukların, hastalıkların toplumda yayılmasını hızlandırdığı ve salgın dönemlerinde okulların kapalı olması gerektiği belirtilmektedir. Bu nedenle COVID-19 pandemisinin başında pek çok ülke okulları kapatma kararı almıştır. Türkiye’de de 16 Mart 2020 tarihinde 25 milyon öğrencinin (UNESCO, 2020) yüz yüze eğitime devam ettiği okullar kapatılmış ve 23 Mart 2020 tarihinden itibaren ise uzaktan eğitim faaliyetlerine başlanmıştır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2020). Uzaktan eğitim platformlarında en sık kullanılan kanallar çevrimiçi öğrenme ortamları ve televizyon tabanlı eğitimlerdir (Teaster ve Blieszner, 1999; Valentine, 2002). Türkiye’de uzaktan eğitim uygulamaları kapsamında TRT EBA TV kanalı, EBA (Eğitim Bilişim Ağı) canlı sınıf uygulamaları ve EBA eğitsel içerikler kullanılmaya başlanmıştır (MEB, 2020).

Uzaktan eğitim sürecinde teknoloji sayesinde öğrencilerin öğrenme etkinliklerinden uzak kalmaması belli bir düzeyde sağlanmış olmakla birlikte birtakım zorluklar da yaşanmıştır. Öğretmenler, ebeveynler ve öğrenciler için uzaktan eğitim dönemi, yaşamlarında ilk kez deneyimledikleri bir süreç olmuştur; bu dönemin eğitime ve kişisel / sosyal yaşamlara olumlu ve olumsuz pek çok etkisi yaşanmıştır. Uzaktan eğitimin; teknolojinin kullanımı ve bu konuda gelişen beceri ve farkındalığı artırması (De Paepe, Zhu ve DePryck, 2018), zaman ve mekândan bağımsız olması (DeNeui ve Dodge, 2006), salgın döneminde uzaktan eğitim platformları aracılığıyla bilginin paylaşılıp çoğalması ve eğitim ihtiyacının karşılanabilmesi (Chan, So, Wong, Lee ve Tiwari, 2007), çeşitli nedenlerle mevcut eğitim sisteminin dışında kalan öğrencilere eğitim-öğretim olanağı sağlaması (Kocayiğit ve Uşun, 2020) ve derslerin pek çok kez izlenebilmesi ile rahat bir ortamda takip edilebilmesi (Yolcu, 2020) gibi olumlu yönlerinin olduğu gözlenmiştir. Ancak COVID-19 pandemisi nedeniyle okulların kapalı olması, eğitimin paydaşları olan öğrenci, öğretmen ve veliler için yüz yüze eğitimde karşılaşılmayan yeni sorunlara uyum sağlamayı gerekli kılmıştır. Sürecin başında okulların aniden kapanması ve teknolojik alt yapı eksiklikleri olması, uzaktan eğitime geçiş zorluklarını beraberinde getirmiştir. Okulların kapatılmasıyla, çevrimiçi öğrenmeye nasıl geçileceği, evde eğitim faaliyetlerinin nasıl yürütüleceği, barınma ve beslenme konusunda eğitim kurumlarından yararlanan öğrencilere nasıl hizmet verileceği gibi sorunlar gündeme gelmiştir (Holcombe, 2020). Her hanenin uzaktan eğitim için gereken teknolojik olanaklara sahip olmaması ve bu nedenle uzaktan eğitim olanaklarına ulaşmada fırsat eşitliği sağlanamaması da önemli bir sorun olarak yaşanmıştır.

Diğer yandan okulların kapalı olması öğrenciler, öğretmenler, ebeveynler ve genel olarak toplum için başka önemli sorunlara da neden olabilmektedir. İlk etapta yaşanan sorunlara belli bir düzeyde çözümler getirilmeye çalışılırken başka sorunlar da kendini göstermiştir. Onyema ve diğerleri (2020) okulların kapalı olduğu dönemlerde öğrencilerin akademik motivasyonları ve performanslarının olumsuz etkilenebildiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Brummet (2014), okulların kapalı olduğu dönemde özellikle özel eğitim ihtiyacı olan ya da öğretmenlerden daha fazla ilgi ve rehberlik bekleyen öğrencilerin öğrenme kalitelerinin ve akademik başarılarının olumsuz etkilendiğini dile getirmektedir. Bu dönemde, dijital beceriler konusundaki sınırlılık ve uzaktan eğitime ulaşma konusundaki sınırlı kaynaklar da ebeveyn ve öğretmenler için mücadele konusu olmuştur. Ebeveynler evde uzaktan eğitim alan çocuklarının eğitim faaliyetlerini kontrol etme ve sürdürme konularında yeni sorumluluklar almışlardır. UNESCO’ya (2020) göre okulların kapalı olmasının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri, eğitimin kesintiye uğraması, çocukların beslenme düzeninin bozulması, dijital öğrenme imkânlarına eşit bir şekilde erişimin sağlanamaması ve sosyal izolasyondur. Diğer yandan Özellikle kırsal kesimdeki öğrenciler için uzaktan eğitime ulaşmak büyük bir sorun oluşturmuştur. Onyema ve diğerleri (2020) bunu, kırsal alanlardaki öğrencilerin ve öğretmenlerin uzaktan eğitim için gerekli araç-gereç ve uzmanlığa daha az sahip olmasına bağlamışlardır. Ayrıca okulların kapalı olması, okula kayıt olma ve okul bitirme oranlarının düşük olduğu sosyo-ekonomik olarak düşük ve geri kalmış ülkelerdeki kadınların ve kız çocuklarının eğitimi ve geleceği üzerinde; mülteci kamplarında yaşayan veya ülke içinde yerinden olmuş zaten dezavantajlı olan öğrenciler için ise yıkıcı etkilere neden olabilmektedir (Giannini ve Albrechtsen, 2020). Bu ve benzeri sorunlar da COVID-19 salgın sürecinde zaman içinde kendini yoğun bir şekilde göstermeye başlamış ve dolayısıyla salgının etkileri farklı kesimlerde farklı şekillerde ve farklı zorluklarla olmuştur.

Yaşanan bu sorunlar ise çeşitli araştırmalarla incelenmeye başlanmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin sosyal yaşam faaliyetlerinin kısıtlandığı (Kara, 2020), yoğun korku, kaygı, endişe, stres, öfke, panik, can sıkıntısı, hayal kırıklıkları yaşadıkları (Acar, Mor, Baynaz ve Arslanoğlu, 2020; Brooks vd., 2020; Di Giuseppe vd., 2020; Korkut Gençalp, 2020); uyku sorunları, ebeveynlerle ve kardeşlerle ilişkisel sorunlar, sorumlulukları yerine getirmeme, sosyal olarak kendini geri çekme, yalnızlık ve dikkat dağınıklığıyla karşılaştığı (Dalton, Rapa ve Stein, 2020; Holmes vd., 2020; Imran, Zeshan ve Pervaiz, 2020; Jiao vd., 2020; Karataş, 2020) görülmektedir. Pandemi döneminde öğrencilerin akademik olarak yaşadıkları olumsuzlukların incelendiği araştırmalarda ise, çevrimiçi verilen eğitimlere erişimde fırsat eşitsizliği (Saran, 2020), öğrenme ve motivasyon kaybı ve internet bağlantı sorunları (Mohan vd., 2020; Saavedra, 2020) yaşandığı; eğitimdeki genel sorunlar bağlamında ise müfredat yetersizlikleri, okul bırakma oranlarında artış, öğrenmeyi ölçmedeki zorluklar ve uzaktan eğitimi sürdürmedeki zorluklarla (Buheji ve Ahmed, 2020; Koh, Lee, Wong ve Yap, 2020; Sarı ve Nayır, 2020; UNESCO, 2020) karşılaştığı görülmektedir.

Pandemi döneminde öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara ilişkin araştırmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalarda öğretmenlerin, çevrimiçi deneyim eksikliği, dijital içeri üretmede zorlanma (Burke ve Dempsey, 2020; Mohan vd., 2020; Zhang, Wang, Yang ve Wang, 2020), internete erişim sorunları, işe yönelik motivasyon kaybı, internet ve elektrik maliyetlerinin artması, öğrencilerdeki öğrenmeye yönelik isteksizlik (Özgül, Ceran ve Yıldız, 2020; Purwanto vd., 2020) sorunlarıyla karşılaştıkları görülmektedir. Ayrıca öğretmenlerin COVID-19 pandemi sürecinde depresyon ve kaygı düzeylerinin arttığı da (Çiçek, Tanhan ve Tanrıverdi, 2020) belirlenmiştir. Diğer yandan bu sürecin avantajlarını konu alan çalışmalar da olmuştur. Bu çalışmalarda teknoloji kullanımının öğrenme ortamını zenginleştirerek eğitim ve öğretimi zaman ve mekandan bağımsızlaştırdığı, dijital içeriklerin pratik ve ulaşılabilir olması nedeniyle öğretmenlere zaman kazandırdığı, ulaşım açısından zamandan tasarruf sağlandığı, evde olmanın virüsün bulaşma riskini azalttığı ve öğretmenlerin toplumdaki rollerinin öneminin fark edilmesiyle daha fazla saygı ve takdir kazandıkları bulgularına ulaşılmıştır (Burke ve Dempsey, 2020; Demir ve Özdaş, 2020; Kırmızıgül, 2020; Mulenga ve Marban, 2020; Özdoğan ve Berkant, 2020; Purwanto vd., 2020).

Özetlenen bu çalışma bulgularının katkılarına ek olarak, eğitim sisteminin önemli paydaşlarından olan öğrenci, öğretmen ve velilerin süreçten nasıl etkilendiklerinin birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Pandemi süreci içinde eğitim paydaşları üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmış olmakla birlikte, çalışmaların çoğunun üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirildiği ve araştırma konularının da çoğunlukla uzaktan eğitime ilişkin görüşlerin incelenmesine yönelik olduğu (Çiçek vd., 2020) görülmektedir. Üniversite dışındaki eğitim kademelerinde öğrencilerin süreçten nasıl etkilendiğinin incelenmesi yanında velilerin de yaşadıklarının saptanmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında yapılan araştırmalarda çoğunlukla pandemi sürecinin olumsuz etkilerinin saptandığı görülmektedir. Bu araştırmada farklı olarak eğitim paydaşlarının süreçten ne gibi kazanımları olduğu da merak edilmiştir. Okullarda öğrencilerin akademik, sosyal / duygusal ve kariyer gelişim alanlarıyla ilgilenen meslek grubu okul psikolojik danışmanlarıdır. Eğitim kurumlarında psikolojik danışmanlar gelişimsel ve önleyici, iyileştirici ve destek hizmetlere ilişkin görevleri yerine getirmekle görevlidir. İyileştirici hizmetler kapsamında okul psikolojik danışmanları; doğal afetler ile kaza, ihmal, istismar, intihar, şiddet, savaş, göç ve salgın hastalıklar gibi zorlu yaşam olaylarında öğrenci, aile ve öğretmenlere psikolojik ve sosyal destek sağlamakla görevlidir. Okullarda psiko-sosyal destek hizmetlerin planlanması, uygulanması ve süreçte ihtiyaç görülen durumlarda uzmanlara sevk edilmesi konusunda en temel sorumlu okul psikolojik danışmanlarıdır (Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri, 2020b). Öğrenci, öğretmen ve velilerin pandemi döneminde uzaktan eğitim uygulamalarında ve kişisel yaşamlarında yaşadıkları akademik / psiko-sosyal sorunlarla ilgili olarak okul psikolojik danışmanlarıyla görüştikleri ve okul psikolojik danışmanlarının eğitimdeki bu üç grubun da yaşadıklarına hâkim olan bir ruh sağlığı meslek grubu olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırmada, okul psikolojik danışmanlarının pandemi döneminin öğrenci, öğretmen ve velilere ne tür etkileri olduğu konusundaki gözlemlerinin anlamlı olduğu düşünülmüştür. Bu amaçla bu araştırmada,

okul psikolojik danışmanlarının gözünden öğrenci, öğretmen ve veliler üzerinde pandeminin yansımalarının incelenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca okul psikolojik danışmanlarının kendilerine bu süreçte ulaşan sorunlara yönelik olarak ne gibi çalışmalar yaptıkları öğrenilmiştir. Bu bilginin yapılabilecek sorun çözücü müdahale çalışmaları hakkında fikir verebileceği düşünülmüştür. Pandemi sürecinden öğrenci, öğretmen ve velilerin nasıl etkilendiğini saptamak, okul psikolojik danışmanlarınca yapılacak müdahaleler için yararlı bilgiler sunabilecektir. Her üç grubun süreçten olumlu ve olumsuz olarak nasıl etkilendiklerinin belirlenmesi, bu grupların akademik ve duygusal ihtiyaçlarının neler olduğunu ortaya koyabilecektir. Böylece bu araştırmanın sonuçlarının yapılacak müdahale çalışmalarının içeriğinin belirlenmesine katkı getirebileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Okul psikolojik danışmalarına göre COVID-19 pandemisinin öğrenci, öğretmen ve velilere etkilerinin ele alındığı bu çalışma, nitel araştırma türünde tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik yapılan çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Nitel araştırmada üç tür veri toplanır; bunlar çevreyle ilgili veriler, süreçle ilgili veriler ve algılara ilişkin verilerdir (LeCompte ve Goetz, 1984). Araştırmada elde edilen veriler okul psikolojik danışmanlarının çevrelerine, yaşadıkları süreçlere ve algılarına ilişkin verilerdir. Araştırma nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan fenomenoloji deseni yürütülmüştür. Fenomenolojik yaklaşımlarda, bireylerin bir olguyla ilgili olarak algı/deneyimleri ve bu deneyimlerin meydana geldiği ortam ve koşulların incelenmesi amaçlanmaktadır (Creswell, 2013). Bu çalışmada olgu, COVID-19 pandemi sürecinin eğitime ve bireylere yansımalarıdır. Bu olgu, okul psikolojik danışmanlarının görüşlerine göre ele alınmıştır.

Araştırma Grubu

Fenomenoloji çalışmalarında deneyimler önemli olduğu için çalışma grubunun belirlenmesinde genellikle amaçlı örnekleme kullanılmaktadır (Baş ve Akturan, 2017). Bu çalışmanın araştırma grubunu amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenen; ilkökul, ortaokul ve liselerde “psikolojik danışman/ rehber öğretmen” kadrosunda çalışmakta olan 40’ı kadın ve 15’i erkek toplam 55 okul psikolojik danışmanı oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 24 ile 50 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 33.44’dür (Ss: 7.45). Katılımcıların 31’i Anadolu lisesi, 15’i ortaokul, 5’i ilkökul, 3’ü anaokulu ve 1’i özel eğitim okulunda çalışmaktadır. Araştırmaya katılan okul psikolojik danışmanlarının çalıştıkları illere göre sayıları ise şöyledir: Ankara: 20, Eskişehir: 6, İstanbul: 4, Bursa: 3, Gaziantep: 3, Şanlıurfa: 2, Mersin: 2, Van: 2, Şırnak: 2 ve Erzincan, Malatya, Sivas, Elazığ, Mardin, Çanakkale, Konya, Kocaeli, Batman, Karabük, Tokat illerinden birer katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların 16’sı, 1-5 yıl; 17’si, 6-10 yıl; 9’u, 11-15 yıl; 7’si, 16-20 yıl ve 6’sı, 21 ve daha fazla yıldır okul psikolojik danışmanı olarak çalışmaktadır. Katılımcıların hepsi Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi okullarda görev yapmaktadır. Araştırma COVID-19 pandemi sürecinde eğitimin uzaktan eğitimle devam ettiği süreçte toplandığı için katılımcılar deneyimlerini uzaktan eğitim döneminde yaptıkları eğitim faaliyetleri üzerinden paylaşmıştır. Tüm katılımcılar COVID-19 pandemi sürecinde Türkiye’de uzaktan eğitimin çevrim içi olarak sürdürüldüğü Eğitim Bilişim Ağı (EBA)’na kayıtlıdır. EBA platformu üzerinden Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri yıllık programını uygulama sorumluluğundadır. Bu kapsamda öğrenci ve velilerle EBA platformu üzerinden bireysel görüşmeler yapmakta; programları dahilinde uygulamaları gereken seminerleri yine bu platform üzerinden gerçekleştirmektedirler. Psikolojik danışmanlar, öğretmenlere yönelik yapılan konsültasyon için ise çevrim içi toplantılardan yararlanmışlardır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanırken öncelikle salgın hastalıklar ve süreci ile ilgili kaynaklar incelenmiş ve açık uçlu görüşme soruları hazırlanmıştır. Sonrasında hazırlanan soruların çalışmanın amacına uygunluğunu belirlemek amacıyla Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme alanındaki, profesör unvanına sahip iki akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlar sorularda ölçme ve değerlendirme açısından bir sorun görmediklerini ve soruların uygun olduğunu bildirmişlerdir. Araştırmada kullanılan görüşme soruları şunlardır:

1. "COVID-19 pandemi sürecinin eğitime etkilerini düşündüğünüzde, bu sürecin öğrencilere olumlu olarak ne gibi yansımaları olduğunu gözlemliyorsunuz?"
2. "COVID-19 pandemi sürecinin eğitime etkilerini düşündüğünüzde, bu sürecin öğrencilere olumsuz olarak ne gibi yansımaları olduğunu gözlemliyorsunuz?"
3. "COVID-19 pandemi sürecinin eğitime etkilerini düşündüğünüzde, bu sürecin öğretmenlere olumlu olarak ne gibi yansımaları olduğunu gözlemliyorsunuz?"
4. "COVID-19 pandemi sürecinin eğitime etkilerini düşündüğünüzde, bu sürecin öğretmenlere olumsuz olarak ne gibi yansımaları olduğunu gözlemliyorsunuz?"
5. "COVID-19 pandemi sürecinin eğitime etkilerini düşündüğünüzde, bu sürecin velilere olumlu olarak ne gibi yansımaları olduğunu gözlemliyorsunuz?"
6. "COVID-19 pandemi sürecinin eğitime etkilerini düşündüğünüzde, bu sürecin velilere olumsuz olarak ne gibi yansımaları olduğunu gözlemliyorsunuz?"
7. "Size aktarılan sorunlar çerçevesinde çözüme katkı getirmek amacıyla öğrenci, öğretmen ve velilere yönelik olarak ne gibi çalışmalar yaptınız?"

Görüşme sürecinde anlaşılmayan kısımların açıklanması gerektiğinde "Bu görüşünüzü daha ayrıntılı açıklayabilir misiniz?" gibi sonda sorular da (Yıldırım ve Şimşek, 2018) kullanılmıştır. Araştırmaya geçmeden önce iki okul psikolojik danışmanı ile pilot uygulama yapılmıştır. Bu okul psikolojik danışmanlarının biri ortaokulda görev yapmakta ve mesleki hizmet yılı 8 yıl olan kadın psikolojik danışmandır. Diğeri ise lise kademesinde görev yapmakta ve mesleki hizmet yılı 10 yıl olan erkek psikolojik danışmandır. Pilot uygulamada, soruların okul psikolojik danışmanları tarafından anlaşıldığı, bu konuda bir sorun yaşanmadığı görülmüştür.

Etik Çalışmalar ve Veri Toplama Süreci

Bu çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilimsel Araştırma Değerlendirme Komisyonu'ndan (2020-11-06T22_58_59 başvuru kodu) ve Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (35853172-600 sayılı Etik Komisyon izni) çalışma izni alınmıştır. Araştırmanın tüm sürecindeki çalışmalar 1964 Helsinki deklarasyonuna göre gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar görüşme öncesinde araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilerek araştırmaya katılım konusunda onamları alınmıştır. Katılımcılara; herhangi bir sorumluluk olmaksızın çalışmayı yarıda bırakabilecekleri, araştırma sonuçlarında kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı ve sonuçların yalnız bilimsel amaçla kullanılacağı açıklanmıştır. Katılımcılara ulaşmak için öncelikle araştırma konusu ve amacının açıklandığı bilgi, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı güz dönemi sonunda sosyal medya aracılığıyla paylaşılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen okul psikolojik danışmanları ile iletişime geçilmiş ve kendileriyle çevrim içi görüşme için uygun gün ve saat kararlaştırılmıştır. Görüşmeler araştırmacılar tarafından Zoom çevrim içi platformu kullanılarak gerçekleştirilmiş olup en kısa görüşme 21 dakika en uzun görüşme ise 35 dakika sürmüştür. Görüşme videoları kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle görüşme kayıtları yazıya geçirilerek analize hazır hale getirilmiştir. Verilerin kodlanmasında tümevarımcı analiz kullanılmıştır. Tümevarımcı analizde verilerden çıkarılan kavramlara göre kodlama yapılmaktadır. Ardından ilişkili kodlar belirlenerek temalar oluşturulmaktadır (Sharan, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Analiz sürecinde, eş zamanlı olarak iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı kod listesi oluşturulmuştur. Elde edilen kodlar araştırmacılar tarafından karşılaştırılmış ve sonuçlar bütünleştirilerek temalar (kategoriler) belirlenmiştir. Araştırmacıların kodlamalarda ayrıştıktıkları noktalar tartışılarak fikir birliğine varılmış, kod ve temalara son hali verilmiştir.

Birden fazla araştırmacının veri analizinde birlikte çalıştığı araştırmalarda, aynı verilerden yapılan kodlamaların güvenilirliğinin belirlenmesi gereklidir. Kodlayıcılar arası güvenilirliğin araştırmalarda en az %70 düzeyinde olması gereklidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu araştırmada araştırmacılar tarafından yapılan analizlerin kodlayıcılar arası güvenilirliği Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik hesaplama formülünden ($Güvenirlik = \frac{Uzlaşma\ Sayısı}{Uzlaşma + Uzlaşmama\ Sayısı} \times 100$) yararlanılarak hesaplanmıştır. Araştırmacıardan ikisi arasındaki kodlayıcı güvenilirliği %92 olarak hesaplanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik Önlemleri

Nitel araştırmaların niteliğini artırabilmek için belli stratejiler önerilmektedir (Lincoln ve Guba, 1985; Yıldırım ve Şimşek, 2018). *İnandırıcılık*; nitel araştırmaların araştırma süreci ve sonuçlarının tutarlı, teyit edilebilir ve açık olmasıdır. Bu çalışmanın inandırıcılığını sağlamak için, yarı-yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanmasında uzman görüşleri alınmış, bulgularda doğrudan alıntılara yer verilmiş ve sonda sorular kullanılarak katılımcılardan elde edilen veriler teyit edilmeye çalışılmıştır. *Aktarılabirlik*; nitel araştırma sonuçlarının benzer ortamlara aktarılabirlik değerini ortaya koymaktır. Böylece araştırma benzer olgu ve süreçlerle ilgili bir anlayış oluşturabilir. Bu çalışmada aktarılabirliği sağlamak için yöntem ayrıntılı bir şekilde açıklanmış, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış ve veriler ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir. *Tutarlılık*; nitel araştırmaya dışarıdan bir gözle bakılabilmesi ve araştırmacının araştırma süreci boyunca araştırma etkinliklerine tutarlı davranmasıdır. Bu çalışmada tutarlılığı sağlamak için katılımcılarla yapılan görüşmelerde benzer süreçler sağlanmış ve analiz sürecinde kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplanmıştır. *Teyit edilebilirlik*; nitel araştırmalarda ulaşılan sonuçların toplanan verilerle sürekli olarak teyit edilmesi ve okuyucuya bu çerçevede anlamlı açıklamaların sunulması gerekmektedir. Bu çalışmanın teyit edilebilirliğini sağlayabilmek için görüşme kayıtları yazıya geçirilmiştir ve analiz aşamasında kodlayıcıların yaptığı kodlamalar, raporlamada oluşturulan notlar ve çıkarımlar araştırmacılar tarafından saklanmaktadır.

Bulgular

Okul psikolojik danışmanlarına göre COVID-19 pandemisinin öğrenci, öğretmen ve velilere yansımalarının incelendiği bu çalışmada elde edilen veriler, her soruya ait temaların ve kodların yer aldığı tablolarda sunulmuştur. Tablo 1'de pandemi sürecinin öğrencilere olumlu yansımalarına ilişkin tema ve kodlar verilmiştir.

Tablo 1. Pandemi Sürecinin Öğrencilere Olumlu Yansımalarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanı Görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans
İlişkisel Katkılar	Aileyle kaliteli zaman geçirme ve yakın ilişki kurma fırsatı doğdu	13
	Empati becerileri arttı	1
	Yüz yüze olmayan iletişim kurma yollarını fark ettiler	1
	Okulu, öğretmenleri ve arkadaşlarını sevdiklerini fark ettiler	1
	Yüz yüze iletişimin önemi ve gerekliliğini anladılar	1
Bireysel/ Psikolojik Katkılar	Öz disiplin becerisi ve sorumluluk bilinci arttı	13
	Yeni hobi ve uğraşlar keşfettiler	7
	Teknoloji okur-yazarlığı düzeyleri arttı	4
	Temizlik ve hijyenin önemini anladılar	4
	Teknoloji ve çevrim içi kaynakları kullanma yollarını öğrendiler	4
	Kendilerine zaman ayırdılar / iç dünyalarına bakma fırsatları oldu	2
	Teknolojinin faydalı yanlarını gördüler	2
	Psikolojik sağlık becerilerini kullanmayı öğrendiler	1
	Yüksek sosyo-ekonomik düzey (SED) grubu deniz veya dağ evlerinde vakit geçirdiklerinden çocuklar doğada olma, hayvanları tanıma, açık hava etkinlikleri vb. tanıldılar	1
	Sorumlulukları azaldı, keyifli zamanları arttı	1
	Sevdiklerine sarılmanın ve sağlıklı olmanın önemini anladılar	1
	Can sıkıntısıyla baş etmek için yaratıcılıklarını geliştirdiler	1
	Zorlayıcı yaşam koşullarına uyum becerileri gelişti	1
	Hayatta her zaman her şeyin olabileceğini kavradılar	1
	Hep hayalini kurdukları uzun tatilin pek anlamı olmadığını anladılar	1
	Akademik Katkılar	Özdenetimi yüksek / yalnız çalışmayı tercih eden öğrencilere uzaktan eğitim iyi geldi
Öz disiplini yüksek öğrenciler okula giriş sınavlarına hazırlanmaya fırsat buldular		3
Çevrim içi / alternatif eğitim kaynaklarını keşfettiler		3
Temel bilgi aktarımında uzaktan eğitimin kullanılabilmesini keşfettiler		2
Okula bağlılıkları arttı		1
Ulaşım sorunu yaşamamış oldular		1
Çekingen, içe-dönük öğrencilere uzaktan eğitim daha iyi geldi		1
Okulun yaşamlarına katkısını anladılar		1
Ortaokul kademesinde dersler çok yoğun; yoğunluk hafiflemiş oldu, öğrencilere iyi geldi		1
Okulun iyi bir yer olduğu düşüncesi pekişti		1
Olumlu yansımaları olduğunu gözlemlemedim / düşünmüyorum	4	

Tablo 1'e göre pandemi sürecinin öğrenciler için olumlu yönde ilişkisel, bireysel/psikolojik ve akademik katkıları bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlar en fazla, öğrenciler için pandemi sürecinde "Aileleriyle kaliteli zaman geçirme, yakın ilişki kurma fırsatı doğdu" ve "Öz disiplin becerisi ve sorumluluk bilinci arttı" görüşlerini belirtmişlerdir. Psikolojik danışmanlardan pandemi sürecinin öğrenciler üzerinde olumlu yansımaları olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Pandemi sürecinin öğrencilere olumlu yansımalarına ilişkin katılımcı görüşü örnekleri aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 2: “Günlük yaşamın koşturması içinde belki de ilk defa çocukların aileleriyle vakit geçirmeye başladığını düşünüyorum. Öğrencilerimizin öz disiplin konusunda farkındalık kazandığını düşünüyorum.”

Katılımcı 32: “Aile içi etkileşim için zaman ve fırsat buldular. İç disiplini gelişmiş olanlar akademik süreci takip edebildiler. Birebir etkileşimine ve yüz yüze eğitime (okula) özlem duydular. Yapıcı yalnızlık sürecinden yararlanabilenler kendisiyle iletişim fırsatı buldular.”

Katılımcı 52: “Pandemi gibi zorlayıcı ve kısıtlayıcı yaşam koşullarına uyum geliştirmeyi ve pandemi sürecinde oluşan olumsuz duygularla mücadele konusunda bağımsızlık kazandıklarını düşünmekteyim. Aynı zamanda çevrim içi eğitim, aile için iletişim ve dar sosyal alanda yaşamı kolaylaştırıcı beceriler kazandıklarını ifade edebilirim.”

COVID-19 pandemi sürecinin öğrencilere olumsuz yansımalarına ilişkin psikolojik danışman görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Pandemi Sürecinin Öğrencilere Olumsuz Yansımalarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanı Görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans
Bireysel	Teknoloji (tablet, telefon, bilgisayar, internet, oyun) bağımlılığı arttı	17
Etkiler	Belirsizliğe ilişkin kaygı ve endişe duydular	6
	Yüz yüze eğitimdeki sosyalleşme olanağından yoksun kaldılar	6
	Uyku, beslenme vb. günlük yaşam rutinleri bozuldu	3
	Agresifleşme / İç kapanma arttı	2
	Kilo alma / obezite arttı	2
	Ailelerde ekonomik sorunlar yaşandı	2
	Tembellik, sorumsuzluk artışı oldu	2
	Temizlikle ilgili takıntılar gelişti	2
	Evde ve ekran başında uzun süre kalmanın olumsuz etkileri oldu	2
	Kendiyle barışık olmayanlar yıkıcı yalnızlık yaşadılar	2
	Okula ve arkadaşlara özlem arttı	1
	Yakınlarını kaybetme korkusu yaşandı	1
	Çalışan ebeveynlerin çocukları evde yalnız kaldılar	1
	Anne babası sağlık personeli olan çocukların kaygısı arttı	1
	Yaşlarına uygun olmayan internet içeriklerine erişim arttı	1
	Ekran başında geçirilen uzun süreler, bel, boyun, sırt vb. ağrılara neden oldu	1
	Başlarda tatil olarak algılandı	1
	Aile içinde sorunlar olan çocuklarda öfke, kaygı, stres artışı oldu	1
	Sınırlara ve kurallara uymada gerileme oldu	1
	Kendilerinin ve ebeveynlerinin yaşamından endişe duydular	1

Tablo 2. Devamı

Akademik Etkiler	İnternet ve teknolojik olanakları olmayan düşük SED grubundaki öğrenciler olumsuz etkilendi (Fırsat eşitsizliği)	11
	Okul ve öğrenmeye karşı motivasyonları / verimlilikleri düştü	8
	Okula duygusal bağları koptu, okuldan soğudular	6
	Akademik ve gelişimsel olarak gerilediler	5
	Anlamadıkları konuları sorup öğrenemediler	2
	Grupla öğrenmenin sağladığı dış motivasyon eksikliği yaşandı	2
	Alışık olmadıkları yeni eğitim düzeni kaygı ve stres yarattı	2
	Özellikle öğrenme güçlüğü olan ve düşük başarıya sahip öğrenciler olumsuz etkilendi	2
	Öz denetimi düşük öğrenciler derse katılım ve ödev yapmada daha fazla zorlandı	2
	Sınav döneminde olan öğrencilerin gelecek kaygısı artı	1
	Materyal eksikliği ve öğretimden uzaklaşma oldu	1
	Okulun gizil öğrenme fırsatlarından mahrum kaldı	1
	Kaynaştırma öğrencileri daha olumsuz etkilendi	1
	Evde çalışma ortamı olmayan öğrenciler zorlandı	1
	Daha çok ödev verildi	1
	Düşük SED grubu okulun sunduğu psikolojik destek ve sosyal kaynaklardan mahrum kaldı	1
	Çevrim içi eğitim ortamlarında 18 yaş altı öğrencilerin bilgi ve görüntü gizliliği sorunu doğdu	1
	Öğrenme konusunda iç ve dış değerlendirme yapılamadı	1
	Öğrencinin motivasyon ve isteksizliğine müdahale edilemedi	1
	Öğrenme stili farklı öğrenciler tek tip öğrenmeye maruz kaldı	1
	Özel eğitim gereksinimi olan öğrencilere ulaşamadı	1
	Uzaktan eğitim yeterince dikkate alınmadı	1
İlişkisel Etkiler	Akran ilişkilerinde / sosyal ilişkilerde gerileme oldu	6
	Aile içi çatışmalar arttı	5
	Sosyalleşme ve aktif hayata katılım azaldı	1
	Dokunmaktan, insan ilişkilerinden uzaklaşma oldu	1
	Çocuk ebeveyn ilişkisinde gerilim arttı	1

Tablo 2’de görüldüğü üzere pandemi sürecinin öğrenciler için olumsuz yönde bireysel, akademik ve ilişkisel etkileri bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlar pandemi sürecinin olumsuz etkileri kapsamında öğrencilerde en fazla “Teknoloji (tablet, telefon, bilgisayar, internet, oyun) bağımlılığı arttı” görüşündedir. Pandemi sürecinin öğrencilere olumsuz yansımalarına ilişkin katılımcı görüşü örnekleri aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 5: “Maddi yetersizlikler yaşayan öğrenciler bu süreçten en olumsuz etkilenen kesim oldu. Tablet, telefon olmadığı için ya da olup da kardeşleriyle dönüşümlü kullanmak zorunda oldukları için eğitim öğretim faaliyetlerinden yararlanamadılar.”

Katılımcı 7: “Çoğu çalışan ailelerin çocukları oldukları için evde çok yalnız kaldılar. Sürecin çoğunu bakıcılar ya da büyükanne, büyükbaba gibi diğer aile bireyleri ile geçiriyorlar. Anne babası çalışan özellikle sağlık personeli olan çocukların kaygıları arttı. Özellikle öz denetimi düşük olan çocukların derse katılımı, ev çalışmalarını yapmaları, kitap okumaları azaldı. Bilgisayar ve video oyunları ile geçirdikleri süre arttı. Bu durum internet, dolayısıyla yaşlarına uygun olmayan içeriklere ulaşma ya da maruz kalma olasılığını artırdı.”

Katılımcı 8: “COVID-19 sürecinde aile içi iletişim çatışmalarının artması, ailenin yaşadığı ekonomik zorluklar öğrencinin eğitim sürecini olumsuz yönde etkiledi. Yüz yüze eğitim öğrencilerin eğitim kaynakları, psikolojik destek ve sosyal kaynaklara ulaşabilmelerini büyük oranda sağlarken ve öğrencileri bu konularda eşitlerken, Covid-19 süreci alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin bu kaynaklara ulaşımını kısıtladı.”

Katılımcı 16: “Öğrenciler öğrenme motivasyonlarında azalma yaşamışlardır. Tablet ve bilgisayar oyunlarını oynamada ve geçirilen zamanda artış yaşanmıştır. Akranlarıyla kurdukları bağ azalmış ve sosyal ilişkilerinde yetersizlikler yaşanmıştır. Aile içi sorunlar yaşayan evlerdeki çocuklarda öfke, kaygı stres durumları artmıştır.”

Covid-19 pandemi sürecinin öğretmenlere olumlu yansımalarına ilişkin psikolojik danışman görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Pandemi Sürecinin Öğretmenlere Olumlu Yansımalarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanı Görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans
Eğitim-Öğretim	Eğitim ve öğretimde teknoloji kullanımını öğrendiler	23
İşleyişine Katkılar	Çevrim içi platformlara uygun kaynaklar hazırladılar	3
	Çevrimiçi materyal hazırlamayı öğrendiler	3
	En iyi eğitimin yüz yüze yapılan eğitim olduğunu anladılar	3
	Okula velilerin gelememesi avantaj oldu	1
	Öğrenci sayısı az sınıflarda ders yapma imkânı doğdu	1
	Çok farklı ders anlatma yöntemleri denediler	1
Kişisel Yaşantıya Katkılar	Evde olmak virüs kapma riskini azalttı	5
	Hobilerini geliştirdiler / okumaya daha çok zaman ayırdılar	5
	Aile içi etkileşim için zaman buldular	3
	İçe dönüş ve kendi için değerli olanın farkına varma fırsatı oldu	2
	Dinlendiler	1
	Evden çalışma imkânı buldular	1
	Yolda zaman kaybetmediler	1
	Zaman, mekân, trafik, maliyet rahatlığı oldu	1
	Çalışmanın ve mesleklerinin değerini anladılar	1
Herhangi bir olumlu etkisi olduğunu düşünmüyorum	2	

Tablo 3’e göre pandemi sürecinin öğretmenler için olumlu yönde eğitim-öğretimin işleyişine ve kişisel yaşantılarına katkıları bulunmaktadır. Psikolojik danışmanların en sık belirttiği olumlu yansıma “Eğitim ve öğretimde teknoloji kullanımını öğrendiler” olmuştur. Katılımcılar içinde pandemi sürecinin öğretmenlere hiçbir olumlu yansımasının olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Pandemi sürecinin öğretmenlere olumlu yansımalarına ilişkin katılımcı görüşü örnekleri aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 9: “Daha önce teknolojik araçları kullanmayan veya kullanmak istemeyen öğretmenler Covid 19 sürecinde eğitimde teknolojik araçları ve çevrim içi eğitim platformlarını kullanmak zorunda kaldılar. Bu durum bu öğretmenlerin daha önce deneyimlemedikleri ve kullanmadıkları eğitim kaynaklarını keşfetmelerine neden oldu. Öğretmenler çevrim içi eğitim kaynakları hazırlama ve üretme süreci içine girdiler. Çevrim içi platformlara uygun kaynaklar hazırladılar. Bu sayede eğitim materyallerinin yapısı ve içeriği güncellendi.”

Katılımcı 18: “Bu süreçte öğretmenler ve biz psikolojik danışmanlar da fazlasıyla zorlanmaktayız. Olumlu bir yansıma olarak yukarıda belirttiğim gibi bizlerin de öğrencilerle birlikte uzaktan eğitim platformları hakkında bilgi düzeyi ve uygulama becerilerimizin arttığını söyleyebilirim.”

Katılımcı 20: “Öğretmenlik zor bir meslek, başlangıçta öğretmenler dinlendiler, evde kaldıklarını için kendilerini toplumun diğer kesimlerine oranla daha fazla güvende hissettiler, kendi çocuklarına daha fazla zaman ayırdılar.”

COVID-19 pandemi sürecinin öğretmenlere olumsuz yansımalarına ilişkin psikolojik danışman görüşleri Tablo 4’ te verilmiştir.

Tablo 4. Pandemi Sürecinin Öğretmenlere Olumsuz Yansımalarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanı Görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans
Eğitim- Öğretimin	Uzaktan eğitimde derslerde verimlilik düştü	10
	Belirsizlik yaşandı (okullar ne zaman açılacak vb.)	9
İşleyişine	Eğitimde teknoloji kullanımını öğrenmede zorluklar yaşadılar	8
Yönelik	Uzaktan eğitimin zor yanlarından dolayı iş doyumları / motivasyonları düştü	7
Etkiler	Uzaktan eğitim sürecine uyumda zorluk yaşadılar	6
	Uzaktan eğitim öğrenci-öğretmen etkileşimi azaltdı	6
	EBA’da canlı derslerde bağlantı vb. zorluklar yaşandı	6
	Dersler güne yayıldı / ders süreleri arttı.	6
	Öğrencilerin derse katılım - ödev yapma - sorumluluk alma davranışları azaldı	5
	Teknolojik alt yapı eksiklikleri yaşandı	3
	Öğrencileri motive etmek için daha fazla çabaladılar	1
	Özel gereksinimli öğrencilere ulaşmada zorluk yaşandı	1
	Velilere ulaşmada zorluk yaşandı	1
	Uzaktan eğitimde öğrencinin takibi zorlaştı	1
	Ebeveyn desteği yetersiz kaldı	1
Kişisel	Toplumda yaratılan “çalışmadan maaş alıyorlar” izlenimine üzüldüler	8
Yaşantıya	Öğretmenlere tüm iletişim kanallarından uygun olmayan saatlerde ulaşılır oldu	3
Yönelik	Özel yaşamlarında kendilerine zaman ayıramadılar	3
Etkiler	Sosyalleşme kısıtlılığı oldu	3
	Uzun süre bilgisayar başında oturmaktan kaynaklı sağlık sorunları oldu	2
	Mesai saati kavramı kalmadı	2
	Ölüm korku ve kaygısında artış oldu	1
	Günlük rutinelere ve sevdiklerine özlem yaşandı	1
	Anne-baba olan öğretmenler evde çok sayıda bilgisayara ihtiyaç duydular	1
	Sürekli evde eş ve çocuklarıyla olmak ilişkilere iyi gelmedi	1
	Aldığı maaş ve ek ders ücretinin karşılığını verebilmeye ilişkin kaygılar yaşadılar	1

Tablo 4’e göre pandemi sürecinin öğretmenler için olumsuz yönde eğitim-öğretimin işleyişine ve kişisel yaşantıya etkileri bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlar, pandemi sürecinin öğretmenlere olumsuz yansıması olarak en fazla “Uzaktan eğitimde derslerde verimlilik düştü” görüşünü belirtmişlerdir. Pandemi sürecinin öğretmenlere olumsuz yansımalarına ilişkin katılımcı görüşü örnekleri aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 11: “En önemli olumsuzluk sürecin nasıl işleyeceğine dair belirsizlik. Öğretmen alıştığı canlı ortamdaki öğrenci göremediği sanal ortamda ders anlatmaya adapte olmakta zorlandı. Ayrıca bir anda dersin kesilmesi ya da derse başlayamama gibi teknolojik altyapı yetersizliğinden kaynaklı olumsuzluklar da var.”

Katılımcı 17: “Uzaktan eğitim ile birlikte öğretmenlerin bütün öğrencilere ulaşmakta zorluk yaşamaları, bazı öğretmenlerin gerekli teknolojik bilgiye sahip olmaması, canlı ders saatlerinin gün içinde daha geniş bir zaman aralığına yayılması nedeniyle öğretmenlerin kendi aileleri ve ev işleri ile yeterince ilgilenememeleri, her öğrencinin dikkatini derse yoğunlaştırabilmek adına daha fazla çaba sarf etmek zorunda kalmaları, özel gereksinimli öğrencilere ulaşmakta zorluk çekmeleri, öğretmen olan velilerin çocukları ile aynı saatlerde canlı derse bağlanmalarından dolayı evde bulunan teknolojik cihaz sayısının daha fazla olması konusunda gereklilik duyulması ve bunun oluşturduğu maddi külfet ve çocukları ile iletişim kurma güçlüğü gibi sorunlar yaşandı.”

Katılımcı 40: “Okullar uzun süre kapalı kaldığı için öğretmenler kamuoyu tarafından çok eleştirildi. Öğretmenler bu olumsuz algıdan bunalmış durumdadır. -Canlı derslerle süreci yürütmeye çalıştıkları için teknik sıkıntılar (ses, mikrofon, görüntü, internet bağlantısı vs.) yaşayabiliyorlar. Canlı derslerde yüz yüze eğitimdeki öğrenci-öğretmen bağı, sınıf sıcaklığını hissedemiyorlar. Haftanın 6 gününe yayılmış bir ders programları var. Ders saati dağılımı oldukça düzensiz (akşam da ders var hafta sonu da). Ayrıca programlar çok sık değişiyor. Bu düzensizlikten bunalmış durumdadır.”

Katılımcı 48: “İnternet altyapısı ve cihaz eksikliği sorunları nedeniyle canlı derslere katılımın az olması derslerin işlenişinde aksamalara neden oldu. Canlı dersler oluşturulurken sürekli farklı sınıfların verilmesi öğretimdeki devamlılığı bozdu. Birçok noktada öğretmenler ne yapacaklarını şaşırıyorlar. Her gün yeni kararlar, yeni yazılar derken bir süre sonra çoğu öğretmen ‘lütfen okullar açılın’ demeye başladı.”

COVID-19 pandemi sürecinin velilere olumlu yansımalarına ilişkin psikolojik danışman görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Pandemi Sürecinin Velilere Olumlu Yansımalarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanı Görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans
Ebeveyn,	Çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiler; onları daha iyi tanıdılar	26
Çocuk ve Eğitim	Okulun, öğretmenlerin, yüz yüze eğitimin değerini anladılar	7
İlişkinin	Çocuklarının eğitimiyle ilgili daha fazla sorumluluk aldılar	6
Katkılar	Eğitimin ve sınıf yönetiminin ne kadar zor olduğunu anladılar	4
	Okul ve öğretmenlerle iş birliği ve iletişimleri arttı	3
	Çocuklarının virüsle teması engellendi	3
	Aile bağları kuvvetlendi	2
	Çocuklar dışarı çıkamayınca onları merak etmelerine gerek kalmadı	2
	Eğitim ve öğretmenlere ilişkin daha gerçekçi ve olumlu bir tutum geliştirdiler	1
Kişisel	Okul araç-gereç ve ulaşım giderleri azaldı	2
Yaşantıya	Teknoloji konusunda kendilerini geliştirdiler	2
Katkılar	Yeni hobiler edindiler	1
	Sorun yaşadıkları akrabalarla daha az görüşmek iyi geldi	1
	Babalar yemek yapmayı öğrendi	1
	Olumlu yansıması olduğunu düşünmüyorum	6

Tablo 5'te görüldüğü üzere pandemi sürecinin veliler için olumlu yönde ebeveyn-çocuk ve eğitim ilişkisine ve kişisel yaşantılarına katkıları bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlar; pandemi sürecinin velilere olumlu etkileri kapsamında en fazla “Çocuklarıyla daha fazla zaman geçirdiler; onları daha iyi tanıdılar” görüşünü belirtmişlerdir. Psikolojik danışmanlardan pandemi sürecinin velilere hiçbir olumlu yansımalarının olmadığını düşünenler de bulunmaktadır. Pandemi sürecinin velilere olumlu yansımalarına ilişkin katılımcı görüşü örnekleri aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 13: “Öğretmenlerin değerini birkaç kat daha anladılar. Çünkü evde daha fazla zaman geçiren gençler kendi çocukları olsa dahi oldukça büyük zorluklar barındırdığını gördüler. Çocuklarını daha yakından tanıma fırsatı buldular. Teknoloji konusunda kendilerini geliştirdiler. Aile içi iletişim ve yapılan etkinlikler arttı. Ailenin ve sağlığın öneminin fark edilmesiyle bağlar daha çok kuvvetlendi.”

Katılımcı 20: “Veliler açısından sürece olumlu yansımaları olan pek bir şey olduğunu sanmıyorum. Çocuklarına daha fazla zaman ayırdıkları için onları daha iyi tanıma fırsatı yakalayanlar ve bu fırsatı değerlendirenler var. Bir de eğitime-öğretmenliğe ilişkin daha gerçekçi ve olumlu bir tutum takımlarına yardımcı olmuş olabilir. “Biz bir çocukla baş edemiyoruz, Allah öğretmenlerin yardımcısı olsun, işleri gerçekten çok zormuş” diyen birçok veli olduğunu biliyorum.”

Katılımcı 42: “Öğrencilerin eğitim öğretimi konusunda kesinlikle sorumluluk almayan birçok veli bu süreçte sorumluluk almak zorunda kaldı.”

COVID-19 pandemi sürecinin velilere olumsuz yansımalarına ilişkin psikolojik danışma görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Pandemi Sürecinin Velilere Olumsuz Yansımalarına İlişkin Okul Psikolojik Danışmanı Görüşleri

Temalar	Kodlar	Frekans
Kişisel	Aile içinde çatışmalar arttı	11
Yaşantıya/Aile	Maddi olarak bilgisayar, internet gibi yeni külfetler ortaya çıktı	6
Yaşantısına	Çok çocuklu ailelerde aynı andaki derslerde teknolojik cihazlar yetmedi	5
Yönelik Etkiler	Gelir düzeyi düşük aileler uzaktan eğitime katılamadılar	5
	Ekonomik zorluklar velilerde üzüntüye neden oldu	3
	Uzaktan eğitim araç-gereçlerine ilişkin fırsat eşitsizliği yaşandı	2
	Uzaktan eğitim / teknoloji konularında zorlananlar oldu	2
	Ev işlerinin yükü arttı	2
	Sağlıkla ve ölümle ilgili kaygılar yaşadılar	2
	İş kaybı olanlar yetersizlik yaşadı	1
	Özel okullara uzaktan eğitime rağmen yüz yüze eğitim bedeli ödedikleri için kızgınlık yaşadılar	1
	Kullanılan çevrimiçi program ve uygulamaları takipte zorlandılar	1
	Teknik bilgi yetersizliği yaşandı	1
	Belirsizlik kaygı yarattı	1
	Kadınların kendilerine ayıracak özel zamanları kalmadı	1
Ebeveynlik	Çocuklarını takip etmekte ve rutin oluşturmakta zorlandılar	9
Rollerine	Çocuklarıyla tüm gün evde olmakta zorlandılar	6
Yönelik Etkiler	Çocuklarının eğitimiyle ilgili sorumlulukları arttı	5
	Çocuklarının akademik ve diğer alanlarda geri kalmasından kaygı duydular	4
	Çalışan veliler çocuklarına bakıcı bulmakta zorlandılar	3
	Çocuklarına akademik olarak destek olmakta yetersizlik yaşadılar	3
	Çocuklarını çalışmaya motive etmekte zorlandılar	2
	Çocuklarına sınır koymada zorlandılar	2
	Teknolojiye bağımlı hale gelen çocukları hakkında kaygılandılar	2
	Çalışan veliler evde bıraktıkları çocukları hakkında kaygı duydular	2
	Sorumluluk almayan öğrencilerle ebeveynleri arasında çatışma arttı	1
	Eğitim düzeyi düşük veliler çocuklarına uzaktan eğitim uygulamalarında yardımcı olamadı	1
	Çalışan ebeveynler çocuklarına canlı derslerde destek olamadı	1
	Okulu “çocuğunun bakıldığı ve zaman geçirdiği yer” olarak gören veliler zorlandı	1
	Ebeveynlik rollerine “öğretmenlik” rolleri de eklendi	1
	Çocuğunun ders takibini yapmak velileri yordu	1
	Çocuğun gelişimini desteklemekte zorlandılar	1
	Uzun süre evde olmaktan dolayı davranış sorunları başlayan çocuklarla çatışmalar arttı	1
	Çocuğa sınır koyma konusunda çocukla çatışmaları arttı	1
	Velilerin “öğretmenlik” yapmaları çocuğa itici geldiğinden işe yaramadı	1

Tablo 6'ya göre pandemi sürecinin veliler için olumsuz yönde kişisel yaşantıya/aile yaşantısına ve ebeveynlik rollerine etkileri bulunmaktadır. Psikolojik danışmanlar; pandemi sürecinde velilerde en fazla "Aile içinde çatışmalar arttı." görüşündedir. Pandemi sürecinin velilere olumsuz yansımalarına ilişkin katılımcı görüşü örnekleri aşağıda verilmiştir.

Katılımcı 8: "Kendi çalıştığım ilçenin sosyo-ekonomik durumunu göz önünde bulundurduğumda pandemi sürecinin velileri baştan aşağı olumsuz etkilediği kanısındayım. Ekonomik durumları epey kötü. Uzaktan eğitimin başlamasıyla çocuklarının derse katılması için tablet ve telefon aldılar. Ayrıca okulumuzda farklı sınıflarda kardeşler var. Ders saatleri aynı zamana denk geldiği için bir tane tablet ya da telefon da yeterli olmuyor. Çoğu velim ilkokul mezunu. Bu yüzden öğrencilere akademik anlamda da destek olamıyorlar. Dolayısıyla kendilerini hem maddi olarak hem de manevi olarak yetersiz hissediyorlar."

Katılımcı 17: "Özellikle teknoloji bağımlılığı konusunda çocuklarını yönetme ve sınır koymada zorlanıyorlar. Kurallar belirleme ve uygulamada zorluklar yaşayabiliyorlar. Bu da çatışmalara neden olabiliyor. Hem aile üyelerinin hem de kendilerinin sağlıklarını daha fazla düşünmeye ve kaygılanmaya başladılar. Gelir kayıpları yaşayanlar oldu. Bu da tüm aile üyelerini olumsuz etkiledi."

Katılımcı 45: "Uzaktan eğitim ailelere hem maddi olarak hem de gerekli teknolojik bilgiye sahip olmamalarından dolayı manevi olarak yük oluşturdu. Her veli evinde yeterli bilgisayar, tablet, yazıcı, internet, televizyon vb. altyapıya sahip değildi. Çalışan veliler gün içerisinde çocuklarına canlı derslere katılım konusunda destek olamadılar ve çocukları için bakıcı bulmakta zorluk çektiler. Çocukları için bakıcı tutmaları maddi sıkıntılara neden oldu. Öğretmen olan veliler çocukları ile aynı saatlerde canlı derse bağlanmalarından dolayı evde daha fazla sayıda teknolojik cihaza gereksinim duydular. Bu bir maddi külfet oluşturdu. Ayrıca aileler çocukları ile iletişim kurma sorunları yaşadılar."

Araştırmada ayrıca okul psikolojik danışmanlarına, öğrenci, öğretmen ve velilerden kendilerine gelen sorunlar çerçevesinde sorunların çözümüne yönelik olarak ne gibi çalışmalar gerçekleştirdikleri sorulmuştur. Okul psikolojik danışmanlarının bu süreçte uzaktan yaptıkları müdahale çalışmaları aşağıda Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Pandemi sürecinde okul psikolojik danışmanları tarafından yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri

Tema	Kodlar	Frekans
Öğrencilere Yönelik Hizmetler	Verimli ders çalışma tekniklerine ilişkin bilgilendirme	12
	Zaman yönetimi konusunda bilgilendirme	12
	Günlük rutin oluşturma konusunda plan yapma	11
	Motivasyonu artırmaya yönelik etkinlikler	6
	Koronavirüs kaygısıyla baş etme konusunda bireysel görüşmeler	5
	İlgileri doğrultusunda çeşitli aktivitelere yönlendirme	5
	Sınav kaygısına yönelik bireysel görüşmeler	4
	Uzaktan eğitim süreci hakkında bilgilendirme	4
	Psikolojik sağlamlığa ilişkin çevrim içi seminer/grup çalışmaları	4
	Bilinçli teknoloji kullanımına yönelik bilgilendirme	3
	Haftalık düzenli bireysel psikolojik danışma	3
	Haftalık düzenli paylaşım saatlerinde grup görüşmeleri	3
	Maddi olanağı olmayan öğrenciler için okulda destek fonu oluşturma girişimlerinde bulunma	2
	İhtiyaca göre uzamana sevk etme	2
	Uzaktan eğitime katılımı artırmak için bireysel görüşmeler	2
Umudu artırmaya yönelik çalışmalar	1	
Öğretmenlere Yönelik Hizmetler	Öğrenci motivasyonunu artırma yollarına ilişkin konsültasyon	5
	Öğrenci-öğretmen ilişkisini geliştirme çalışmaları	3
	Süreçle ilgili kişisel konularda danışan öğretmenlere destek	2
Velilere Yönelik Hizmetler	Aile içi iletişim konusunda bilgilendirme çalışmaları	8
	Çocuklarını akademik olarak nasıl destekleyecekleri konusunda bilgilendirme	4
	Öğrencilerin uzaktan eğitime katılımını artırmak için bilgilendirme	2
	Ailede teknoloji bağımlılığını azaltmaya yönelik bilgilendirme	2

Tablo 7’de görüldüğü gibi okul psikolojik danışmanları öğrencilere, öğretmenlere ve velilere yönelik olarak bazı müdahale çalışmaları yapmışlardır. Öğrencilere yönelik çalışmalar verimli ders çalışma, günlük rutin oluşturma, zaman yönetimi, uzaktan eğitim süreci ve koronavirüs hakkında bilgilendirme ve sınav kaygısını azaltmaya yönelik konularda yoğunlaşmıştır. Öğretmenlere ve velilere ise öğrenci motivasyonunu artırmaya yönelik konsültasyon çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Pandemi sürecinde okul psikolojik danışmanları tarafından yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine yönelik katılımcı görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

Katılımcı 21: “Velilerden gelen sorunlara çözüm olarak okul yönetimiyle birlikte bir liste hazırladık. Listeyi İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne teslim ettik. Böylelikle liste kaymakamlığa iletilecek olup velilerimize tablet ve telefon desteği vermeyi düşünüyoruz.”

Katılımcı 34: “Motivasyon, kaygı yönetimi, kişilerarası iletişim, aile içi iletişim, akranlar arası iletişim vb konularda bireysel danışmalar ve takip görüşmeleri yaptım. Öğrenci, veli ve ailelerle ayrı ayrı çevrim içi seminerler ile veli ve öğretmenlere müşavirlik çalışmaları yaptım.”

Katılımcı 50: “Çocuklarını derse adapte etmek isteyen aileler ile önce çocukları ile ilişkileri üzerine konuştuk. İlişki ve iletişimde pürüzler var ise öncelikle o kısımları ifade ettim. Daha sonra çocuğa bu sürecin yeni normal olduğunun ifade edilerek evde bir düzen oluşturulması ve takibi noktasında ebeveyn iş birliği üzerine konuştuk.”

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada okul psikolojik danışmanlarına göre COVID-19 pandemi sürecinin öğrenci, öğretmen ve velilere olumlu ve olumsuz etkileri ele alınmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda pandemi sürecinin öğrenciler için ilişkisel, bireysel/psikolojik ve akademik yönlerde olumlu katkıları ve olumsuz etkileri; öğretmenler için eğitim-öğretimin işleyişine ve kişisel yaşantılarına yönelik olumlu katkıları ve olumsuz etkileri; veliler için ise ebeveyn, çocuk ve eğitim ilişkisine ve kişisel yaşantılarına yönelik olumlu katkıları ve olumsuz etkileri olduğu görülmektedir.

Okul psikolojik danışmanlarına göre pandemi sürecinin öğrencilere ilişkisel olarak bazı olumlu yansımaları bulunmaktadır. Bu konuda psikolojik danışmanlar tarafından en sık dile getirilen gözlem öğrencilerin bu süreçte aileleriyle daha kaliteli zaman geçirme ve daha yakın ilişki kurma fırsatı bulmuş olmalarıdır. Öğrenciler için pandemi sürecinin bireysel/psikolojik olarak da olumlu yansımaları olmuştur. Psikolojik danışman görüşlerine göre öğrencilerin bu süreçte öz disiplin ve sorumluluk becerileri artmış; yeni uğraşlar ve hobiler edinmişler. Teknoloji okur-yazarlıkları ve teknolojiyi kullanma becerileri artmıştır. Diğer yandan öğrencilerin olumsuz yaşam olayları ve olumsuz duygularla baş etme becerilerinin arttığı yönünde de görüşler belirtilmiştir. Katılımcılar tarafından pandemi döneminin öğrencilere akademik olarak olumlu katkıları da gözlenmiştir. Bu tema alanında öz disiplini yüksek öğrencilerin diğer öğrencilere oranla zaman ve enerji kaybı olmadığından daha yoğun çalışma fırsatı buldukları ve bu öğrencilerin çevrim içi eğitim kaynaklarını daha hızlı keşfettikleri, teknoloji kullanımı konusunda daha bilinçli oldukları belirtilmiştir. Yapılan araştırmalar, eğitimcilerde göre pandemi sürecinde öğrencilerin teknoloji kullanımı becerilerini ve farkındalıklarını geliştirdiklerini (Andoh, Appiah ve Agyei, 2020; Özdoğan ve Berkant, 2020); uzaktan eğitim sürecinde bilgiye ve eğitime ulaşmalarının kolaylaştığını (Koç, 2020); sürece odaklanarak zamandan tasarruf edebildiklerini (DeNeui ve Dodge, 2006) ve uzaktan eğitimde kendi öğrenme hızlarında çalışabildiklerini (Kurnaz, Kaynar, Şentürk Barışık ve Doğrukök, 2020) göstermektedir. Diğer yandan bireysel hayat bağlamında pandemi sürecinde öğrencilerin iletişimin önemini ve sevdiklerinin kıymetini anladıkları (Kara, 2020; Karataş, 2020), sorumluluk alma davranışlarının geliştiği ve zor durumlarla başa çıkmak için farklı yöntemler denediklerine (Sever ve Özdemir, 2020) ilişkin araştırma sonuçları bulunmaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarının literatürdeki sonuçlarla paralel olduğu söylenebilir ancak pandemi sürecinin öğrencilere olumlu yansımaları konusunda bu çalışmada dile getirilen görüşler akademik avantajlardan çok ilişkisel ve kişisel kazançlarla ilgilidir. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanlarına göre bu sürecin öğrenci lehine kazanımlarının akademik kazanımlardan ziyade kişisel, ilişkisel kazanımlar olduğu söylenebilir. Bu sonuç, okul psikolojik danışmanlarının bu sürecin öğrencilerin akademik yaşamlarına olumlu katkıları yeterince gözlemleyememiş olmaları yanında, uzaktan eğitimin aksaklıklarıyla da ilgili olabilir ve ileride yapılacak başka çalışmaların sonuçlarıyla birlikte daha sağlıklı olarak değerlendirilebilir.

Okul psikolojik danışmanlarına göre pandemi sürecinin öğrencilere olumsuz etkileri ise bireysel, akademik ve ilişkisel etmenler temalarında bir araya gelmiştir. Bireysel etkiler temasında en sık dile getirilen olumsuz yansıma öğrencilerde teknoloji (tablet, telefon, bilgisayar, internet, oyun) bağımlılığındaki artış olmuştur. Bunu okulun sağladığı sosyalleşme olanağından yoksun kalma, okuldan soğuma ve günlük yaşam rutinlerinin bozulması görüşleri takip etmiştir. Akademik etkenler temasında ise en sık dile getirilen görüşler düşük sosyo-ekonomik gruptaki öğrencilerin teknolojik olanaklardan yoksun kalması, okula-öğrenmeye karşı motivasyon düşüşü ve akademik gerileme olmuştur. İlişkisel etmenlerde ise okuldan uzak kalma sonucu sosyal ilişkilerde gerileme olması ve aile içi çatışmaların artması olumsuz etkiler olarak belirtilmiştir. Pandemi döneminde öğrencilerin akademik olarak yaşadıkları olumsuzlukların incelendiği araştırma sonuçları (Buheji ve Ahmed, 2020; Koh vd., 2020; Mohan vd., 2020; Saavedra, 2020; Saran, 2020; Sarı ve Nayır, 2020) ve kişisel / ilişkisel olarak yaşadıkları zorlukları ele alan araştırma sonuçları (Acar vd., 2020; Brooks vd., 2020; Di Giuseppe vd., 2020; Kara, 2020; Korkut Gençalp, 2020) ile bu araştırma sonuçları arasında tutarlılık söz konusudur. Uzaktan eğitim sürecinde hem okuldan hem de diğer sosyalleşme ve aktivite ortamlarından uzakta kalan öğrencilerde telefon, bilgisayar, internet, oyun bağımlılığının önemli

ölçüde arttığı gözlenmektedir. Akademik sonuçlar itibariyle, hazırlıksız bir şekilde uygulamaya geçirilen uzaktan eğitimin düşük sosyo-ekonomik düzeyde olan öğrencileri daha fazla etkilemesi söz konusu olmuştur. Hem uzaktan eğitimin teknolojik ihtiyaçlar doğurması, hem de tek sosyalleşme ortamı okul olan bu çocukların sosyalleşme ihtiyaçlarını giderememeleri düşük SED grubundaki öğrencileri daha olumsuz etkilemiş görünmektedir. İlişkisel sonuçlar olarak ise, okuldan uzak kalmanın öğrencilerin sosyal ilişkilerinin gerilemesine ve aile içinde sürekli bir arada olmanın aile içi çatışmaların artmasına neden olduğu gözlenmiştir.

Pandemi sürecinin öğretmenlere eğitim-öğretimin işleyişine ve kişisel yaşantıya yönelik olumlu yansımaları olmuştur. Öğretmenler bu sürecin akademik katkıları olarak eğitim faaliyetlerinde teknolojiyi kullanmayı öğrenerek çevrim içi kaynaklar hazırlamış ve farklı ders anlatma yöntemlerini denemişlerdir. Yüz yüze eğitimin önemini anlamışlar ve kalabalık sınıflarda yaşadıkları zorlukları çevrim içi ortamda yaşamayarak, daha az öğrenci ile ders yapma imkânı bulmuşlardır. Bunun yanında çevrim içi platformlara uygun kaynak hazırlama ve çevrim içi materyal hazırlamayı öğrenmeleri de kazanımlar olarak dile getirilmiştir. En iyi eğitimin yüz yüze yapılan olduğunun anlaşıldığını dile getiren psikolojik danışmanlar da olmuştur. Öğretmenlerin kişisel yaşantılarına olumlu yansımalar olarak ise, evde olmanın virüs kapma riskini azaltması, hobilere ve kitap okumaya zaman ayırabilme, aile içi etkileşime zaman bulma ve içe dönüş ve kendi için değerli olanların farkına varma konuları dile getirilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarının, pandemi döneminde öğretmenlerin uzaktan eğitimi başarılı, olumlu, motive edici, faydalı ve verimli buldukları (Demir ve Özdaş, 2020); matematik öğretiminde, dijital öğrenmenin kullanılması yönündeki öğretmen becerilerinin düşük kalmasına rağmen yine de öğretmenlerin dijital öğrenme kaynaklarına olumlu baktıkları (Mulenga ve Marban, 2020); pandemi döneminde öğretmenlerin uzaktan eğitim sayesinde motivasyonlarının arttığı, sürecin ekonomik olduğu, bulaş riskinin azaldığı, eğitimin öneminin anlaşıldığı ve sınıf yönetimini daha etkili yapabildiklerini (Özdoğan ve Berkant, 2020) belirten araştırmalarla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Purwanto ve diğerleri (2020), öğretmenlerin evden eğitim vermelerinin daha esnek bir uygulamaya yardımcı olduğunu, zaman ve ulaşım için masraf etmelerine gerek kalmadığını, daha fazla boş zamana sahip olduklarını ve daha az stresle çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Dolayısıyla, teknolojinin ve dijitalleşmenin çok hızlı bir şekilde ilerlediği günümüz dünyasında eğitim faaliyetlerinin geleneksel yöntemlerin dışına çıkmasını zorunlu hale getiren pandeminin öğretmenlere bazı zorlukların yanında önemli katkıları da olduğu söylenebilir.

Pandemi sürecinin öğretmenler için eğitim-öğretimin işleyişine yönelik olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Uzaktan eğitimde verimliliğin düşmesi, belirsizlik, uzaktan eğitim sürecinde teknoloji kullanımına uyum sağlamada yaşanan zorluklar, iş doyumu / motivasyon kaybı, uzaktan eğitimde öğrenci-öğretmen etkileşiminin azalmış olması, canlı derslerde / EBA'da yaşanan bağlantı sorunları, derslerin günlere yayılmış olması ve sürelerinin artması, öğrencilerin derse katılım ve motivasyonlarının azalması gibi faktörler sıklıkla belirtilen konular olmuştur. Öğretmenlerin pandemi sürecinde kişisel yaşantıları da olumsuz etkilenmiştir. Toplumdaki 'çalışmadan maaş alıyorlar' algısı, eğitim faaliyetlerinin özel hayatlarına çok fazla girmesi, yoğun teknoloji kullanımı nedeniyle yaşanan fiziksel sıkıntılar, sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayamamaları gibi olumsuz yansımalar görülmüştür. Daha önce benzer konularda yapılan araştırmalarda, pandemi sürecinde öğretmenlerin yaşadıkları güçlüklerle ilgili olarak, uzaktan eğitim derslerinin hazırlanması için yeterli zaman verilmemesi, kendi çocuklarıyla aynı evde eğitim vermeleri nedeniyle ev ortamında uygun bir alan bulamamaları, kendi çocuklarının bakımlarıyla ilgili sorumlulukların uzaktan eğitimle aynı anda giderilmesi gerekliliği, yüksek hızlı ve sınırsız internet ile gerekli teknolojik araçlardaki eksiklikler (Mohan vd., 2020); iletişimde yaşanan zorluklar, öğrencilerdeki isteksizlik ve internete ulaşamama (Özgül vd., 2020) ve pandemide iş motivasyonunun düşmesi, elektrik ve internet masraflarını karşılamada güçlük ve verilerinin güvenliğiyle ilgili sorunlar (Purwanto vd., 2020; Zhang vd., 2020) belirtilmiştir. Görüldüğü gibi uzaktan eğitim sürecinde öğretmenlerin motivasyon düşüklüğü, teknoloji kullanımı ve olanaklarla ilgili zorluklar, ev ve iş yaşamının birbirine karışması ve evde uzaktan eğitim için uygun bir alan yaratamama gibi sorunlar yaşamış oldukları, bu ve diğer araştırmalar tarafından benzer bir şekilde ortaya konmaktadır.

Pandemi sürecinin velilere ebeveyn, çocuk ve eğitim ilişkisi açısından olumlu katkıları olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre veliler, pandemi döneminde çocuklarıyla daha fazla vakit geçirip, onları daha iyi tanıma fırsatı bulmuşlardır. Okulun, öğretmenlerin yüz yüze eğitimin önemini anlamış; çocuklarının eğitimiyle ilgili daha fazla sorumluluk almış; eğitimde sınıf yönetiminin kolay olmadığını idrak etmişlerdir. Ayrıca pandemi döneminin velilerin kişisel yaşantılarına da katkıları olmuştur. Okul giderlerindeki azalma ekonomilerine katkı sağlamış, teknoloji kullanma becerileri gelişmiş, yeni hobiler geliştirilmiş ve babaların ev içindeki rolleri gelişmiştir. Bunlarla birlikte pandemi döneminin velilere olumlu bir katkısı olmadığını düşünen psikolojik danışmanlar da bulunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre pandemi döneminin, çocukların eğitimine ebeveyn katılımının artması, ebeveynlik becerilerinin gelişmesi, ebeveynlik rollerinin değişmesi, okul aile iş birliğinin güçlenmesi ve müfredat oluşturmaya velilerin katılımı gibi sonuçları olmuştur (OECD, 2020; Sarı ve Nayır, 2020; UNESCO, 2020). Sonuçlara göre sürecin velilere en belirgin olumlu katkısının çocuklarıyla daha fazla zaman geçirme ve onları daha iyi tanıma olanağı olduğu görülmektedir. Bu sonuç başka araştırmalarda da (Kundu ve Bhowmik, 2020) saptanmıştır. Diğer yandan pandemi döneminin en yoğun günlerinde dahi sağlık çalışanları gibi meslek grupları her gün çalışmaya devam ettiğinden çocuklarıyla diğer ebeveynler kadar vakit geçirememiş; hatta onları evde yalnız bıraktıkları için kaygılar yaşamışlardır.

Okul psikolojik danışmanları, pandemi sürecinin veliler için kişisel ve aile yaşantıları açısından olumsuz etkileri olduğunu düşünmektedir. Aile içinde çatışmaların artmış olması en sık dile getirilen konu olmuştur. Değinen olumsuz yansımalar, bilgisayar ve internet ihtiyacından kaynaklı yeni maddi külfetler; çok çocuklu ailelerde aynı andaki derslerde yaşanan derse katılma sıkıntıları; düşük gelirli ailelerin çocuklarının uzaktan eğitime katılma olanaklarının olmaması; çocuklarına gereken olanakları sağlayamayan ailelerde yaşanan üzüntü ve çaresizlik; eğitimde fırsat eşitliği sağlanamaması ve uzaktan eğitim ve teknoloji kullanımına hakim olmadığı için çocuklarına yardım edemeyen ebeveynlerle ilgili olmuştur. Ayrıca veliler ebeveynlik rollerine yönelik olarak da olumsuz olarak etkilenmişlerdir. Bu kapsamda velilerin çocuklarını takip etmekten, günlük rutin oluşturmaktan ve çocuklarıyla tüm gün evde olmaktan dolayı zorlandıkları, çocuklarının eğitimiyle ilgili sorumluluklarının arttığı, çocuklarının akademik ve diğer alanlarda geri kalmasından kaygı duydukları, çalışan ebeveynlerin çocuklarına bakıcı bulmakta ve çocuklarına akademik olarak destek olmakta zorlandıkları gibi hususlar dile getirilmiştir. Yapılan araştırmalarda velilerin pandemi döneminde eğitimin teknoloji destekli devam etmesiyle yüklerinin arttığı; teknolojiyi etkin kullanma konusunda beceri eksiklikleri yaşadıkları; teknolojik alt yapı eksikliklerinin sorun olduğu (Livari, Sharma ve Ventä-Olkkonen, 2020); belirsizlik nedeniyle kaygı ve hızlı duygu değişimleriyle baş etmeye çalıştıkları (Amakiri, Ezeoke, Chude ve Anoka, 2020) ve aile içinde sorunların arttığına (Koh vd., 2020) ilişkin benzer bulgular olduğu görülmüştür. Genel itibarıyla bakıldığında velilerin pandemi süreci ve uzaktan eğitim uygulamalarında aile içi ilişkilerde çatışmaların artması, uzaktan eğitimin gerekliliklerini maddi anlamda sağlamakta zorlanma ve çocuklarının akademik takibini yapmakta zorlanma gibi sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Diğer yandan bu araştırmada, okul psikolojik danışmanlarının pandemi sürecinin velilere yansımalarına ilişkin gözlemlerinin, özellikle düşük SED'e sahip ailelerin psikolojik danışmana ulaşmak için yeterli teknolojik imkânı olmamasından dolayı, düşük SED'deki ailelerin yaşadıklarını yeterince kapsamıyor olma ihtimali göz önünde tutulmalıdır.

Tüm bu yansımalar okul psikolojik danışmanlarını belli çalışmalar yapmaya itmiştir. Bu çerçevede okul psikolojik danışmanları öğrencilere, öğretmen ve velilere yönelik bazı çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaların, öğrenci, öğretmen ve velilerin bu süreçte yaşadıkları sorunların çözümüne yardımcı olmak amacıyla gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda uzaktan, çevrim içi görüşmeler aracılığıyla da olsa psikolojik danışmanlar bireysel ve grup görüşmeleriyle bilgilendirme, paylaşım ve konsültasyon çalışmaları yapmış; eğitim paydaşlarına destek olmaya çalışmışlardır. Ancak psikolojik danışmanların pandemi sürecinde öğretmenlere ve velilere yönelik yaptıkları çalışmaların frekansları oldukça düşüktür. Bu durum psikolojik danışmanların veli ve öğretmenlere ulaşma konusunda güçlük yaşaması, velilerin teknolojik imkânlarla yeterince sahip olmaması, öğretmenlerin kendi uzaktan eğitim faaliyetlerine daha fazla ağırlık vermesi ya da psikolojik danışmanların bu iki gruba ilgili daha az çalışma yapmayı tercih etmesi gibi nedenlerden kaynaklanmış olabilir.

Okul psikolojik danışmanlarına göre COVID-19 pandemi sürecinin, eğitimin paydaşları üzerinde olumlu ve olumsuz yansımaları görülmektedir. Sürecin öğrenci, öğretmen ve velilere yönelik olumlu yansımalarının, salgın sonrası dönemde eğitimi daha güçlü hale getireceği düşünülebilir; ancak uzaktan eğitim döneminin paydaşlara olumsuz yansımalarının kısa ve uzun vadede bazı sorunlara yol açması söz konusudur. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda aşağıda bazı öneriler sunulmuştur.

- Okul psikolojik danışmanları tarafından öğrencilerin uyku, beslenme ve ders çalışma gibi konularda bozulan günlük rutinlerini düzenlemeye ve öz düzenleme becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Bu çalışmalar velilerle konsültasyon yapılarak da güçlendirilebilir.
- Pandemi sürecinden akademik olarak olumsuz etkilenen öğrencileri desteklemek için okul psikolojik danışmanları verimli ders çalışma teknikleri, zaman yönetimi, içsel motivasyon sağlama ve öz disiplini geliştirme gibi konularda çalışmalar yapabilirler.
- Öz disiplini / motivasyonu düşük ve özel eğitime gereksinim duyan çocuk ve gençlerin süreçten daha olumsuz etkilendiği düşünüldüğünden okullarda bu gruplarla daha fazla çalışma yapmak gerekebilir.
- Okul psikolojik danışmanları uzaktan eğitim sürecinde artan teknoloji bağımlılığı, yoğun korku ve kaygılar, içe kapanma, agresyon, uyku ve yeme bozuklukları gibi sorunlar yaşayan öğrencilerle bireysel ya da grupla psikolojik danışma çalışmaları yapabilirler. Ayrıca gerektiğinde öğrencileri ilgili uzmanlara yönlendirebilirler.
- Öğrencilerin belirsizlik ve kayıplarla baş edebilmeleri için okul psikolojik danışmanları psikolojik sağlamlığı artırmaya yönelik çalışmalar yürütülebilir.
- Okul psikolojik danışmanları bireysel ve grup çalışmaları ile öğrencilerin pandemi süreci boyunca yaşadıkları duygu ve düşüncelerini paylaşabilecekleri ortamlar yaratabilirler.
- Okul psikolojik danışmanları öğretmenlere ve okul personeline yönelik olarak, bu süreçte yaşanan duygu ve düşünceler, yaşanan sorunlar ve bunlarla baş etme yollarına ilişkin bilgilendirici toplantılar yapabilirler. Velilere ise etkili ebeveynlik ve aile içi iletişim konularında bilgilendirme seminerleri düzenleyebilirler.
- Öğretmenler ve okul psikolojik danışmanlarının tüm bu yardımları verebilmeleri için kendi iyi oluşlarını da sağlamaları önemlidir. Bu süreçte öğrenci ve velilerin iyi oluşunu artırmaya çalışan öğretmen ve psikolojik danışmanların kendi iyi oluşları ve psikolojik sağlamlıklarını artırmak için onlara yönelik yeterince çalışma yapılmamıştır. Öğretmen ve okul psikolojik danışmanlarının kendilerine iyi gelen aktiviteleri yapmaları, kendilerine zaman ayırmayı ihmal etmemeleri yararlı olacaktır. Böylece çocuk ve gençler bu sürecin yönetilebilir olduğu, olanlarla baş edilebildiği ve ümitli olunabileceği konularında öğretmenlerini model alabilirler.
- Ayrıca pandemi sürecinin yansımalarına ilişkin olarak veli, öğretmen, öğrenci ve psikolojik danışmanlardan ayrı ayrı veriler toplayarak bunların karşılaştırmasına yönelik yapılacak yeni araştırmalar alan yazınına katkı sağlayabilir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma sonuçları, araştırmaya katılan okul psikolojik danışmanlarının algıları ile sınırlıdır. Araştırma pandemi sürecinde gerçekleştirildiği için veriler, çevrim içi görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Bu durum katılımcıların yüz yüze görüşmeye göre daha yüzeysel bilgi vermelerine ya da ekran başında uzun süreler kalmalarıyla ortaya çıkan yorgunluk, dikkat dağınlıklığı vb. gibi farklı değişkenlerle görüşmeye katılmış olmalarına neden olmuş olabilir. Ayrıca bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak sınırlı sayıda okul psikolojik danışmanı ile gerçekleştirildiğinden, çalışmanın sonuçları genellenebilirlik açısından bir sınırlılığa sahiptir. Araştırmada okul psikolojik danışmanlarının görevleri gereği veli ve öğretmenlerle de çalışmalar yaptıkları varsayılmıştır ancak araştırma sonuçlarına göre bu çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Diğer yandan örneğin düşük sosyo-ekonomik düzeydeki aileler teknolojik olanakların kısıtlılığı dolayısıyla okul psikolojik danışmanının çevrim içi çalışmalarına katılamamış veya psikolojik danışmana yeterince ulaşamamış olabilir. Bu nedenle araştırmanın özellikle öğretmen ve velilere ilişkin sonuçlarının daha dikkatli yorumlanması ve genellenmemesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Acar, K., Mor, A., Baynaz, K. ve Arslanoğlu, E. (2020). An investigation on anxiety states of students in faculty of sport sciences during COVID-19. *International Journal of Disabilities Sports and Health Sciences*, 3(1), 66-73. doi:10.33438/ijds.736875
- Amakiri, P. C., Ezeoke, A., Chude, C. F. ve Anoka, K. (2020). Psychological effect of pandemic COVID-19 on families of health care professionals. *British Journal of Psychology Research*, 8(2), 1-7.
- Andoh, R. P. K., Appiah, R. ve Agyei, P. M. (2020). Postgraduate distance education in University of Cape Coast, Ghana: Students' perspectives. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 21(2), 118-135. doi:10.19173/irrodl.v21i2.4589
- Baş, T. ve Akturan, U. (2017). *Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N. ve Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912-920. doi:10.1016/S0140-6736(20)30460-8
- Brummet, Q. (2014). The effect of school closings on student achievement. *Journal of Public Economics*, 119, 108-124. doi:10.1016/j.jpubeco.2014.06.010
- Buheji, M. ve Ahmed, D. (2020). Foresight of Coronavirus (COVID-19) opportunities for a better world. *American Journal of Economics*, 10(2), 97-108. doi:10.5923/j.economics.20201002.05
- Burke, J. ve Dempsey, M. (2020). *COVID-19 Practice in primary schools in Ireland report*. National University of Ireland Maynooth, Ireland. <https://www.into.ie/app/uploads/2020/04/Covid-19-Practice-in-Primary-Schools-Report-1.pdf> adresinden erişildi.
- Chan, S. S., So, W. K., Wong, D. C., Lee, A. C. ve Tiwari, A. (2007). Improving older adults' knowledge and practice of preventive measures through a telephone health education during the SARS epidemic in Hong Kong: A pilot study. *International Journal of Nursing Studies*, 244(7), 1120-1127.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma deseni* (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Çiçek, İ., Tanhan, A. ve Tanrıverdi, S. (2020). COVID-19 ve eğitim [Özel sayı]. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 1091-1104. doi:10.37669/milliegitim.787736
- Dalton, L., Rapa, E. ve Stein, A. (2020). Protecting the psychological health of children through effective communication about COVID-19. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 4(5), 346-347. doi:10.1016/S2352-4642(20)30097-3
- De Paepe, L., Zhu, C. ve DePryck, K. (2018). Drop-out, retention, satisfaction and attainment of online learners of Dutch in adult education. *International Journal on E-Learning*, 17(3), 303-323. <https://www.learntechlib.org/p/174173/> adresinden erişildi.
- Demir, F. ve Özdaş, F. (2020). COVID-19 sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi [Özel sayı]. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 273-292. doi:10.37669/milliegitim.775620
- Deneui, D. ve Dodge, T. (2006). Asynchronous learning networks and student outcomes: The utility of online learning components in hybrid courses. *Journal of Instructional Psychology*, 33(4), 256-259.
- Di Giuseppe, M., Miniati, M., Miccoli, M., Ciacchini, R., Orru, G., Lo Sterzo, R. ... Conversano, C. (2020). Defensive responses to stressful life events associated with cancer diagnosis. *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, 8(1), 1-22. doi:10.6092/2282-1619/mjcp-2384
- Giannini, S. ve Albrechtsen, A. B. (2020). Covid-19 school closures around the world will hit girls hardest. <https://en.unesco.org/news/covid-19-school-closures-around-world-willhit-girls-hardest> adresinden erişildi.
- Hatchett, R. J., Mecher, C. E. ve Lipsitch, M. (2007). Public health interventions and epidemic intensity during the 1918 Influenza pandemic. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(18), 7582-7587. doi:10.1073/pnas.0610941104

- Holcombe, M. (2020). Some schools closed for coronavirus in US are not going back for the rest of the academic year - CNN. <https://edition.cnn.com/2020/03/18/us/coronavirus-schools-not-going-back-year/index.html> adresinden erişildi.
- Holmes, E. A., O'Connor R., Perry, V. H., Tracey, I., Wessely, S., Arsenault, L. ... Bullmore, E. (2020). Multidisciplinary research priorities for the COVID-19 pandemic: A call for action for mental health science. *The Lancet Psychiatry*, 7(6), 547-560. doi:10.1016/S2215-0366(20)30168-1
- Imran, N., Zeshan, M. ve Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36(COVID19-S4), 67-72. doi:10.12669/pjms.36.COVID19-S4.2759
- Jiao, W. Y., Wang, L. N., Liu, J., Fang, S. F., Jiao, F. Y., Pettoello-Mantovani, M. ve Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the Covid-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, 221, 264-266. doi:10.1016/j.jpeds.2020.03.013
- Kara, Y. (2020). Pandemi sürecindeki öğrenci deneyimleri: Bakırköy ilçesi örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 165-176. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1166951> adresinden erişildi.
- Karataş, Z. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinin LGS ve YKS sınavına hazırlık sürecinde olan çocuk ve ergenlerin psikolojilerine yansımalarının incelenmesi. B. Gençdoğan (Ed.), *Pandemi döneminde çocuk ve ergen psikolojisi içinde* (1. bs., s. 54-74). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Kırmızıgül, H. G. (2020). COVID-19 salgını ve beraberinde getirdiği eğitim süreci. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 283-289. <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/54658/725274> adresinden erişildi.
- Kocayigit, A. ve Uşun, S. (2020). Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda görev yapan öğretmenlerin uzaktan eğitime yönelik tutumları (Burdur ili örneği). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8(23), 285-299. doi:10.33692/avrasyad.662503
- Koç, E. (2020). An evaluation of distance learning in higher education through the eyes of course instructors. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 25-39. doi:10.37669/milliegitim.788118
- Koh, C. G., Lee, L., Lo, C., Wong, C. ve Yap, J. (2020). A socio-psychological perspective. *Challenges and opportunities in the post-COVID-19 world içinde* (s. 44-48). Geneva: World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_Challenges_and_Opportunities_Post_COVID_19.pdf adresinden erişildi.
- Korkut Gençalp, D. (2020). Covid-19 salgını döneminde ilk ve acil yardım öğrencilerinin beslenme alışkanlıkları ve fiziksel aktivite durumlarının değerlendirilmesi. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 1(1), 1-15. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1111601> adresinden erişildi.
- Kundu, B. ve Bhowmik, D. (2020, Nisan). Societal impact of novel corona virus (COVID-19 pandemic) in India. doi:10.31235/osf.io/vm5rz
- Kurnaz, A., Kaynar, H., Şentürk Barışık, C. ve Doğrukök, B. (2020). Öğretmenlerin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri [Özel sayı]. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 293-322. doi:10.37669/milliegitim.787959
- LeCompte, M. D. ve Goetz, J. P. (1984). Ethnographic data collection in evaluation research. D. M. Fetterman (Ed.), *Ethnography in educational evaluation içinde*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Lincoln, Y. S. ve Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Livari, N., Sharma, S. ve Ventä-Olkkonen, L. (2020). Digital transformation of everyday life - How COVID-19 pandemic transformed the basic education of the young generation and why information management research should care?. *International Journal of Information Management*, 55, 1-6. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2020.102183

- Lu, R., Wu, X., Wan, Z., Li, Y. Zuo, L., Qin, J. ...Zhang, C. (2020). Development of a novel reverse transcription loop-mediated isothermal amplification method for rapid detection of SARS-CoV-2. *Virologica Sinica*, 35, 344-347. doi:10.1007/s12250-020-00218-1
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2020). Bakan Selçuk, Koronavirüs'e karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr> adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. (2020). Resmi Gazete (Sayı: 31213). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/08/20200814-2.htm> adresinden erişildi.
- Miles, M. ve Huberman, A. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mohan, G., McCoy, S., Carroll, E., Mihut, G., Lyons, S. ve Domhnaill, C. M. (2020). *Learning for all? Second-level education in Ireland during COVID-19*. ESRI Survey and Statistical Report Series Number 92. https://www.researchgate.net/profile/Selina-Mccoy/publication/342453663_Learning_For_All_Second-Level_Education_in_Ireland_During_COVID-19/links/5ef52ec4458515505072782b/Learning-For-All-Second-Level-Education-in-Ireland-During-COVID-19.pdf adresinden erişildi.
- Morens, D. M., Folkers, G. K. ve Fauci, A. S. (2009). What is a pandemic?. *The Journal of Infectious Diseases*, 200(7), 1018-1021. doi:10.1086/644537
- Mulenga, E. M. ve Marban, J. M. (2020). Is COVID-19 the gateway for digital learning in mathematics education?. *Contemporary Educational Technology*, 12(2), ep269. doi:10.30935/cedtech/7949
- OECD. (2020). *A framework to guide an education response to the COVID-19 Pandemic of 2020*. <https://oecdutoday.com/coronavirus-education-digital-tools-for-learning> adresinden erişildi.
- Onyema, E. M., Eucharia, A. U., Gbenga, F. S., Roselyn, A. O., Daniel, O. ve Kingsley, N. U. (2020). Pedagogical use of mobile technologies during Coronavirus school closure. *Journal of Computer Science and Its Application*, 27(2), 97-110. doi:10.4314/jcsia.v27i2.9
- Özdoğan, A. Ç. ve Berkant, H. G. (2020). Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim*, 49(1), 13-43. doi:10.37669/milliegitim.78811
- Özgül, E., Ceran, D. ve Yıldız, D. (2020). Uzaktan eğitimle yapılan Türkçe dersinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi [Özel sayı]. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 395-412. doi:10.37669/milliegitim.776137
- Purwanto, A., Asbari, M., Fahlevi, M., Mufid, A., Agistiawati, E., Cahyono, Y. ve Suryani, P. (2020). Impact of work from home (WFH) on Indonesian teachers performance during the COVID-19 pandemic: An exploratory study. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(5), 6235-6244.
- Saavedra, J. (2020). Educational challenges and opportunities of the Coronavirus (COVID-19) pandemic. <https://blogs.worldbank.org/education/educational-challenges-and-opportunities-covid-19-pandemic> adresinden erişildi.
- Saran, S. (2020). Technology: Digital Epiphany? COVID-19 and Our Tech Futures. *Challenges and Opportunities in the Post-COVID-19 World* içinde (s. 24-27). Geneva: World Economic Forum. <https://www.orfonline.org/expert-speak/digital-epiphany-covid19-and-our-tech-futures-66372> adresinden erişildi.
- Sarı, T. ve Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: Sorunlar ve fırsatlar. *Turkish Studies*, 15(4), 959-975. doi:10.7827/TurkishStudies.44335
- Sharan, B. M. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulamalar için bir rehber* (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.
- Sever, M. ve Özdemir, S. (2020). Koronavirüs (COVID-19) sürecinde öğrenci olma deneyimi: Bir fotoses (photovoice) çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1653-1679. doi:10.33417/tsh.778615

- Teaster, P. B. ve Blieszner, R. (1999). Promises and pitfalls of the interactive television approach to teaching adult development and aging. *Educational Gerontology*, 25(8), 741-748. doi:10.1080/036012799267477
- UNESCO. (2020). *UNESCO's support: Educational response to COVID-19*. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/support> adresinden erişildi.
- Valentine, D. (2002). Distance learning: Promises, problems, and possibilities. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 5(3), 28-40. doi:10.3390/educsci8010035
- WHO. (2009). *Pandemic influenza preparedness and response: A WHO guidance document*. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44123/9789241547680_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişildi.
- WHO. (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19*. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19--11-march-2020> adresinden erişildi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yolcu, H. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde sınıf öğretmeni adaylarının uzaktan eğitim deneyimleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 237-250. <https://dergipark.org.tr/en/pub/auad/issue/57638/788890> adresinden erişildi.
- Zhang, W., Wang, Y., Yang, L. ve Wang, C. (2020). Suspending classes without stopping learning: China's education emergency management policy in the COVID-19 Outbreak. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(3), 55-61. doi:10.3390/jrfm13030055